ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Ο Ερανιστής

Αρ. 30 (2021)

Μνήμη Λουκίας Δρούλια

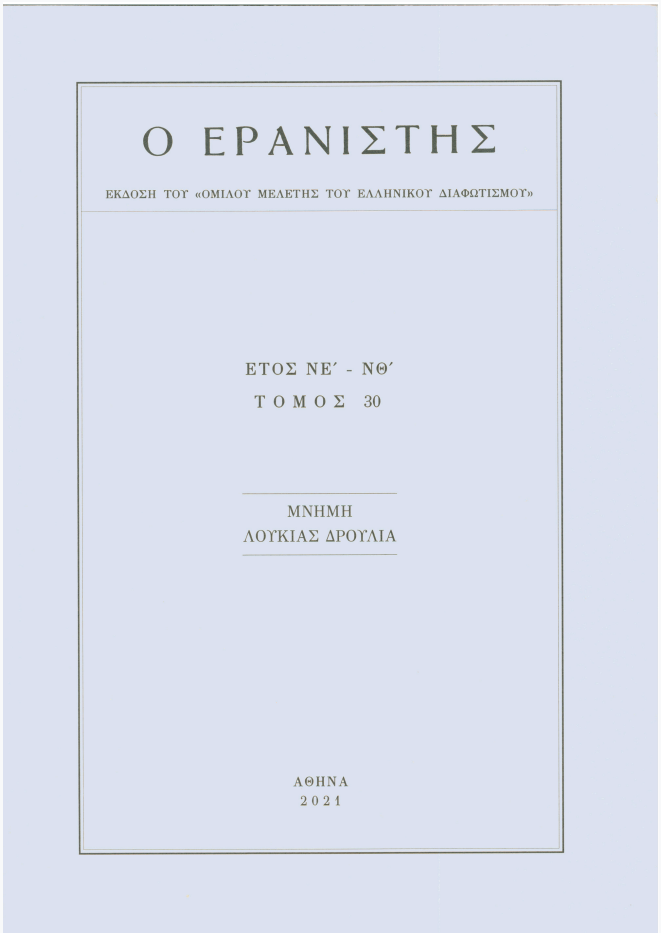
Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ «ΟΜΙΛΟΥ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ»

ΕΤΟΣ ΝΕ΄ - ΝΘ΄
ΤΟΜΟΣ 30

ΜΝΗΜΗ
ΛΟΥΚΙΑΣ ΔΡΟΥΛΙΑ

ΑΘΗΝΑ
2021

Ψηφίδες μνήμης για μια πρωτεργάτρια του Ερανιστή

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος

doi: 10.12681/er.36088

Copyright © 2023

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Φραγκίσκος Ε. Ν. (2024). Ψηφίδες μνήμης για μια πρωτεργάτρια του Ερανιστή. *Ο Ερανιστής*, (30), 9–16. https://doi.org/10.12681/er.36088

ΨΗΦΙΔΕΣ ΜΝΗΜΗΣ
ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΡΩΤΕΡΓΑΤΡΙΑ ΤΟΥ *ΕΡΑΝΙΣΤΗ*

Η ΜΝΗΜΗ ΘΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙ μιὰ ἀναδρομὴ σὲ ὄχι πολὺ μακρινοὺς χρόνους γιὰ νὰ ξαναθυμηθεῖ πρόσωπα καὶ γεγονότα ποὺ συνδέθηκαν μὲ τὴν ἱστορία τοῦ *Ἐρανιστῆ* ἀπὸ τὴ στιγμὴ τῆς ἱδρυτικῆς του πράξης ὡς τριάντα περίπου χρόνια ἀργότερα. Ἀνάμεσά τους νὰ συναντήσει τὴν ὡραία μορφὴ τῆς Λουκίας Δρούλια, τῆς ὁποίας ἡ παρουσία σὲ περιόδους ἀνόδου ἀλλὰ καὶ κάμψης τῆς ἐκδοτικῆς πορείας τοῦ περιοδικοῦ στάθηκε ἀποφασιστικὴ γιὰ τὶς περαιτέρω τύχες του. Ἡ συμβολή της ἔχει ὁμολογουμένως ἐπισκιαστεῖ ἀπὸ τὸ ἀναγνωρισμένο ἔργο της στὴ διεύθυνση τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν τοῦ ΕΙΕ. Ἦλθε, νομίζω, ἡ ὥρα τὸ ὑποφωτισμένο αὐτὸ πεδίο τῆς ἐπιστημονικῆς της δράσης νὰ γίνει περισσότερο διαφανές.

Ἀφότου, λοιπόν, τὸ 1963 στοὺς κόλπους τοῦ νεοσύστατου τότε Ὁμίλου Μελέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ κυοφορήθηκε καὶ ἔλαβε σάρκα καὶ ὀστὰ ἡ ἰδέα τῆς ἵδρυσης τοῦ *Ἐρανιστῆ*, στὰ πρῶτα βήματά του τὴ διαχείριση εἶχαν ἐπωμιστεῖ οἱ φωτισμένοι ἐμπνευστές του: ὁ Κ. Θ. Δημαράς, ὁ Ἄλκης Ἀγγέλου, ἡ Αἰκατερίνη Κουμαριανοῦ. Ἡ συγκέντρωση τῆς ὕλης, ἡ τυπογραφικὴ ἐπιμέλεια, τὸ κόστος τῶν προγραμματισμένων ἕξι ἐτήσιων τευχῶν του, ἡ κυκλοφορία τῆς ἔκδοσης ἀνῆκαν στὴν ἀποκλειστικὴ φροντίδα τοῦ ἐκδοτικοῦ ἐκείνου ἐπιτελείου. Ἦταν εὐνοϊκὲς οἱ περιστάσεις ποὺ βοήθησαν ἔκτοτε στὴν εὐόδωση καὶ σταδιοδρόμηση τῆς προσπάθειας. Ὁ Κ. Θ. Δημαρὰς εἶχε ἐξασφαλίσει τὴ συνεργασία ἀφενὸς μελετητῶν τῆς γενιᾶς του, πλαισιωμένων ἀπὸ νεότερους, εἰδικευμένους κυρίως στὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τῶν κοινοτήτων τῆς διασπορᾶς καὶ ἀργότερα τοῦ ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ κράτους, καὶ ἀφετέρου νέων ἐρευνητῶν ποὺ στελέχωναν τὸ ἐπιστημονικὸ δυναμικὸ τοῦ ΚΝΕ, ἱδρυμένου μὲ ἐνέργειές του τὸ 1960 στὸ τότε Βασιλικὸ Ἵδρυμα Ἐρευνῶν, καὶ ποὺ ἀποκτοῦσαν ἔτσι, μιὰ καὶ τὸ Κέντρο στεροῦνταν περιοδικοῦ ὀργάνου, τὸ δικό τους βῆμα γιὰ τὴ δημοσίευση καὶ προβολὴ τῶν ἐρευνητικῶν τους πορισμάτων. Ὅπως σημείωνε τὸ 2001 ὁ Δημ. Ἀποστολόπουλος προλογίζοντας τὴν ἔκδοση τῶν Εὑρετηρίων τῶν πρώτων εἴκοσι τόμων τοῦ *Ἐρανιστῆ*, χάρις

στὸν συνδετικὸ κρίκο τῆς προσωπικότητας τοῦ Κ. Θ. Δημαρᾶ, «ἡ ἱστορία τοῦ ΟΜΕΔ καὶ ἐκείνη τοῦ ΚΝΕ διασταυρώνονται, καθὼς συμπίπτουν τὰ ἐπιστημονικὰ πεδία τὰ ὁποῖα καλλιέργησαν οἱ δύο αὐτοὶ ὀργανισμοί», γιὰ νὰ ἐπισημάνει στὴ συνέχεια τὴν ἀδιατάρακτη ἔκτοτε σχέση τους.

Ἀπὸ τὸν δεύτερο κιόλας τόμο τοῦ περιοδικοῦ, τὸ 1964, τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ Ὁμίλου τὶς διαχειριστικὲς εὐθύνες τοῦ *Ἐρανιστῆ* θὰ ἐμπιστευθεῖ ἀποκλειστικὰ σχεδὸν στὸν μικρὸ κύκλο στελεχῶν τοῦ ΚΝΕ. Ἔτσι ὡς τὸ 1968 καθένα ἀπὸ τὰ ἕξι ἐτήσια τεύχη (συχνὰ πέντε λόγω συγχώνευσης τευχῶν) θὰ ἐπιμεληθοῦν ἐναλλάξ, μὲ τὴ διπλὴ ἰδιότητα τοῦ ἑταίρου τοῦ Ὁμίλου καὶ τοῦ ἐρευνητῆ τοῦ Κέντρου, τὰ ὡς ἐκείνη τὴν περίοδο ὀργανικὰ μέλη τοῦ δεύτερου φορέα (ἡ σειρὰ τῶν ὀνομάτων ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸν χρόνο πρόσληψής τους σ' αὐτόν), δηλαδὴ οἱ Σπ. Ἀσδραχάς, Λουκία Δρούλια, Β. Παναγιωτόπουλος, Ἐμμ. Φραγκίσκος, Π. Μουλλάς, Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, Ἀγγελικὴ Παναγιωτοπούλου–Γαβαθᾶ. Ὁρισμένοι ἀπὸ τοὺς προηγούμενους (Ἀσδραχάς, Δρούλια, Φραγκίσκος) θὰ ἀξιωθοῦν σύντομα νὰ πλαισιώσουν τὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ, ἀναλαμβάνοντας ἀκόμη καὶ ἕναν πιὸ ὀργανωτικὸ καὶ θεσμικὸ ρόλο, ἐκεῖνον τοῦ ὑπεύθυνου τῆς ἔκδοσής του. Οἱ δύο τελευταῖοι θὰ ἐκλεγοῦν μάλιστα στὸ ΔΣ τοῦ Ὁμίλου καὶ θὰ τιμηθοῦν μὲ τὴν ἀνάληψη ὑψηλῶν διοικητικῶν ἀξιωμάτων. Ἡ μετάθεση ὑπεύθυνων ἁρμοδιοτήτων ἀπὸ τοὺς παλαιότερους στοὺς νεότερους εἶχε πλέον συντελεστεῖ. Οἱ δεύτεροι καλοῦνταν νὰ ἐμπλουτίσουν τὶς γνώσεις καὶ ἐμπειρίες γιὰ τὰ ζητήματα ποὺ ἀναφύονταν κατὰ τὴν ἄσκηση παρόμοιων καθηκόντων καὶ νὰ δικαιώσουν τὶς προσδοκίες τῶν παλαιοτέρων.

Ἡ δεκαετία ὅμως τοῦ 1960 ἐπιφύλασσε ἀνατροπὲς στὰ περιβάλλοντα τῶν δύο ἐπιστημονικῶν φορέων, ὀφειλόμενες τόσο σὲ μεταβολὲς στὸ ἐσωτερικό τους ὅσο καὶ σὲ ἐξωτερικοὺς παράγοντες. Ἀπὸ τὴ μιά, ἡ ἀναχώρηση τὴν περίοδο 1965-1966 γιὰ μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὴ Γαλλία τριῶν ἱδρυτικῶν μελῶν τοῦ ΚΝΕ (Ἀσδραχάς, Παναγιωτόπουλος, Μουλλὰς) ἀποδυνάμωσε τὸν πυρήνα τῆς ὁμάδας ποὺ διαχειριζόταν τὴν ἔκδοση τοῦ *Ἐρανιστῆ* καὶ ποὺ τὰ μέλη της συνέβαλλαν ἐξίσου στὴν πρόοδό του μὲ τὶς δημοσιεύσεις τους· ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ βίαιη ἀλλαγὴ τὸ 1967 στὴν πολιτικὴ σκηνὴ τοῦ τόπου μὲ τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τοὺς ἀπριλιανοὺς πραξικοπηματίες, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀβεβαιότητα ποὺ γέννησε γιὰ τὴ χρονικὴ διάρκειά της καὶ τὶς μελλοντικὲς τύχες τοῦ ΒΙΕ καὶ τῶν ἀνθρωπιστικῶν του Κέντρων, ἀνέδειξε ἐπιτακτικὰ στὸ περιβάλλον τοῦ ΟΜΕΔ τὸ δίλημμα τῆς συνέχισης ἢ μὴ τῆς κυκλοφορίας τοῦ περιοδικοῦ.

Ἐπικράτησαν οἱ ἀπόψεις (μεταξὺ τῶν ὁποίων τῆς Λουκίας καὶ τοῦ ὑποφαινόμενου) οἱ ἀντιτιθέμενες στὴν ἀναστολὴ τῆς ἔκδοσης, μὲ τὸ σκεπτικὸ ὅτι ὁ *Ἐρανιστὴς* δὲν ὑπαγόταν στὰ ἔντυπα ἰδεοπολιτικοῦ στοχασμοῦ καὶ σχολιασμοῦ τῆς εἰδησεογραφικῆς ἐπικαιρότητας καὶ ὁ στενὰ ἐπιστημονικός του χαρακτήρας δύσκολα θὰ μποροῦσε νὰ προκαλέσει παρεμβάσεις τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστῶτος μὲ σκοπὸ τὴ διοχέτευση τῆς προπαγάνδας του. Μόνο μιὰ τέτοια ἐξέλιξη θὰ ἐπέβαλλε τὸ ἐθελούσιο κλείσιμο τοῦ περιοδικοῦ. Ἔπειτα –ἐπισημάναμε οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς παράτασης τοῦ βίου του– ἀποσύροντας τὸ ἔντυπο ἀπὸ τὴν κυκλοφορία, ποιά προοπτικὴ διαφαινόταν μελλοντικὰ γιὰ τὴν ἐπανακυκλοφορία του; Ἄλλωστε καὶ τὰ περιοδικὰ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν ἐπιστημονικῶν ὀργανισμῶν συνέχιζαν ἐπίσης χωρὶς παύση τὴ μέχρι τότε ἐκδοτική τους διαδρομή.

Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἂς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ προσδώσω στὴν ἀφήγηση πιὸ προσωπικὸ τόνο. Ἀπὸ τὴν πρώτη φουρνιὰ τῶν στελεχῶν τοῦ ΚΝΕ – δεδομένου ὅτι λόγω τῆς ἀβεβαιότητας τοῦ αὔριο εἶχα καὶ ἐγὼ ἀναζητήσει ἐργασιακὸ καταφύγιο στὴν ἰδιωτικὴ μέση ἐκπαίδευση χωρὶς ὅμως νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ τὰ ἐρευνητικὰ προγράμματα τοῦ Κέντρου–, ἡ μόνη ποὺ ἔμεινε νὰ σηκώνει τὸ βάρος τῶν παλαιῶν ἐκκρεμοτήτων καὶ ἐργασιῶν, ὅσες ἐξακολουθοῦσαν νὰ συντελοῦνται ἐκεῖ, περιστοιχιζόμενη ἀπὸ εὐάριθμους πιὰ συμβασιούχους ἐρευνητές, ἦταν ἡ Λουκία. Παρὰ τὴν «ἀνησυχία καὶ ἄγχος, ἀβεβαιότητα καὶ ἀπογοήτευση», συναισθήματα ποὺ τὴν κατέκλυσαν κατὰ τὴν ἐξομολόγηση τῆς ἴδιας, τὴ δυσμενὴ συγκυρία τὴν εἶδε σὰν κίνητρο γιὰ δραστηριοποίηση καὶ τὴν ἀντιμετώπισε μὲ τὴ γενναιότητα, τὸ πεῖσμα, τὴν αὐταπάρνηση ἀλλὰ καὶ τὸ ὀργανωτικὸ πνεῦμα ποὺ ἐπέβαλλαν οἱ περιστάσεις, ἰδιότητες ποὺ προεξήγγελλαν τὴ μελλοντικὴ ἀνέλιξή της στὰ διευθυντικὰ κλιμάκια τοῦ Κέντρου. Τὴν ἴδια ὅμως διαθεσιμότητα ἐπέδειξε καὶ γιὰ τὰ τρέχοντα θέματα, ὅσα ἀντιμετώπιζε τότε ὁ ΟΜΕΔ. Καὶ πρέπει ἐδῶ νὰ πῶ ὅτι δίχως τὴ συνοδοιπορία καὶ συναντίληψη ποὺ ἀναπτύξαμε εἴτε ὡς μέλη τοῦ ΔΣ, εἴτε τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ *Ἐρανιστῆ*, εἴτε ὡς ὑπεύθυνοι τῆς ἔκδοσής του, δὲν θὰ καταφέρναμε νὰ κρατήσουμε ζωντανὸ τὸ περιοδικό. Μὲ τὸν Κ. Θ. Δημαρὰ ὑπὸ δυσμένεια ἀπὸ τὸ καθεστὼς τῆς Χούντας, πάντα ὅμως κοντὰ στὰ πνευματικὰ ἱδρύματα τῶν ὁποίων ἡ σύσταση καὶ λειτουργία ὀφειλόταν σὲ προσωπικές του ἐνέργειες, αἰσθανόμασταν τουλάχιστο εὐνοημένοι ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ φυσική του παρουσία ὡς τὸ 1971, χρονιὰ τῆς ἀναχώρησής του γιὰ τὸ Παρίσι καὶ τὴ Σορβόννη, ἀλλὰ καὶ τὴ συνεχιζόμενη συγγραφικὴ συνεισφορά του στὸ ἐπιστημονικὸ ὄργανο τοῦ ὁποίου τὴν παράτα-

ση ζωῆς εἴχαμε ἀποφασίσει νὰ διασφαλίσουμε στοὺς δύσκολους ἐκείνους καιρούς. Παρηγορητικὸ γεγονὸς ἦταν ἐπίσης ὅτι στὸ ἔργο μας εἴχαμε συμπαραστάτες δύο σπουδαῖα ὀνόματα τῆς νεοελληνικῆς ἐπιστήμης, τὸν ἱστορικὸ τοῦ Δικαίου καὶ ἐθνικὸ βιβλιογράφο Δημήτριο Γκίνη, πρόεδρο τοῦ ΟΜΕΔ, καὶ τὸν ἱστορικὸ τοῦ νεότερου Ἑλληνισμοῦ Λέανδρο Βρανούση, μέλος τοῦ ΔΣ καὶ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ.

Αὐτὸ τὸ ἔργο ὡς τὸ τέλος τῆς ἑπταετίας δὲν ἐπιτελέστηκε ἀπρόσκοπτα. Οἱ κανονικότητες π.χ. τῆς ἔκδοσης τοῦ *Ἐρανιστῆ* διαταράχθηκαν. Ἐνῶ ἡ ὕλη τοῦ 5ου τόμου ὡς τὸν μήνα Ἀπρίλιο τοῦ 1967 καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν εἶχε συγκεντρωθεῖ σταδιακὰ καλύπτοντας καὶ τὰ ἕξι τεύχη αὐτοῦ τοῦ ἔτους, τοῦ 6ου τόμου (1968) κυκλοφόρησαν μόνο δύο τεύχη. Ἡ ἐπιβράδυνση τῆς συγγραφικῆς παραγωγικότητας ἦταν ἀπότοκη τῆς ἀμηχανίας ποὺ ἐπηρέαζε ὅλους μας, ἐκδότες καὶ συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ, μπροστὰ στὸ φαινόμενο ἑδραίωσης τοῦ ἀνελεύθερου καθεστῶτος. Οἱ λογοκριτικοὶ πάλι μηχανισμοὶ τῆς Γενικῆς Διεύθυνσης Τύπου τῆς ὁδοῦ Ζαλοκώστα, ὅπου ἔπρεπε νὰ προσκομίζουμε γιὰ ἔλεγχο καὶ ἔγκριση τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια τοῦ περιοδικοῦ, δὲν διέκριναν μὲν κάτι ἐπιλήψιμο στὸ περιεχόμενο τῶν ὑπὸ δημοσίευση ἄρθρων –ὅσο βέβαια τὸ ἐπέτρεπε ἡ σπουδὴ τῶν ἐντεταλμένων ὑπαλλήλων νὰ διεκπεραιώνουν τὸ ὑπηρεσιακό τους καθῆκον βάζοντας μηχανικὰ σχεδὸν τὴν ἐγκριτικὴ σφραγίδα καὶ ὑπογραφὴ στὶς πολυάριθμες σελίδες τους–, ὅμως ἀπαίτησαν γλωσσικὴ προσαρμογὴ στὴν ἐπίσημη γλώσσα τοῦ κράτους, τὴν καθαρεύουσα. Ἰδιαίτερα κίνησε τὴν προσοχή τους τὸ πληροφοριακὸ κείμενο στὴν ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ ἐξωφύλλου ποὺ ἀπευθυνόταν στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τοῦ

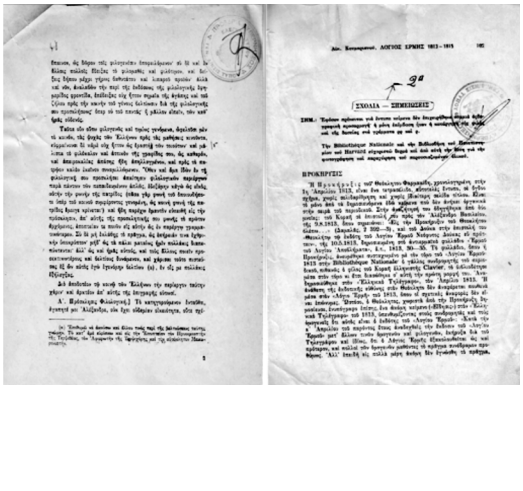

Σελίδες τοῦ ἄρθρου τῆς Αἰκ. Κουμαριανοῦ «"Λόγιος Ἑρμῆς". Ἀθησαύριστα κείμενα 1813-1815», *Ὁ Ἐρανιστὴς* 9 (1969). Ἀριστερά: ἐγκριτικὴ σφραγίδα καὶ ὑπογραφὴ τοῦ λογοκριτῆ πρὶν ἀπὸ τὴ σελιδοποίηση τοῦ τυπογραφικοῦ δοκιμίου. Δεξιά: σφραγίδα ἄλλου μετὰ τὴ σελιδοποίηση.

Ἐρανιστῆ ἐνημερώνοντάς το γιὰ τὸ νομικό του πρόσωπο, τὸ ἐκδοτικό του ἐπιτελεῖο, τὶς προϋποθέσεις συνεργασίας στὸ περιοδικό, τὰ οἰκονομικὰ τῶν τευχῶν καὶ τῆς συνδρομῆς κλπ. Ἀπαίτησαν μὲ ἐπιτακτικὸ τόνο τὴ γλωσσική του τροποποίηση προφανῶς ὡς καθρέπτη τῶν ἀντιλήψεων γιὰ τὸ θέμα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐμφοροῦνταν οἱ ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ. Κατόπιν αὐτοῦ, θυμᾶμαι, ἡ Λουκία εἶχε τὴν ἰδέα νὰ προχωρήσουμε σὲ μιὰ λύση ποὺ θὰ ἔμενε ἀπαρατήρητη ἀπὸ τὸ βλέμμα τῶν ἐλεγκτῶν τύπου τῆς Ζαλοκώστα: καταργώντας τὴν ἀφηγηματικὴ ροὴ τοῦ κειμένου νὰ διατηρήσουμε μόνο τὰ στερεότυπα στοιχεῖα τῆς ἐκδοτικῆς ταυτότητας τοῦ *Ἐρανιστῆ*. Ἀπαλείψαμε ἀκόμη καὶ τὰ ὀνόματα τῆς σύνθεσης τοῦ ΔΣ τοῦ ΟΜΕΔ. Ἡ τελευταία ἐπιλογὴ μᾶς προφύλαξε λίγο ἀργότερα ἀπὸ βέβαιες περιπέτειες. Στὶς ἀρχαιρεσίες τοῦ Μαΐου 1968 εἶχε ἐκλεγεῖ στὸ ΔΣ καὶ ἀναλάβει τὸ ἀξίωμα τοῦ Εἰδικοῦ Γραμματέα ἡ Ἐλισάβετ Ζαχαριάδου, τῆς ὁποίας ἡ ὑπογραφὴ κοσμοῦσε μέχρι τότε κάποια ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα τοῦ περιοδικοῦ. Ἡ γνωστὴ τουρκολόγος καὶ ὁ γνωστὸς ἐπίσης βυζαντινολόγος σύζυγός της Νίκος Οἰκονομίδης, ἐνταγμένοι καὶ οἱ δύο στὴν ἀντιδικτατορικὴ ὀργάνωση «Δημοκρατικὴ Ἄμυνα», θὰ ἀναπτύξουν τὸ 1969 ἐνεργὸ ἀντιστασιακὴ δράση προβαίνοντας τὸν Ἀπρίλιο καὶ τὸν Ἰούλιο σὲ δολιοφθορὲς κατὰ διαφόρων στόχων στὴν πρωτεύουσα μὲ τοποθετήσεις ἐκρηκτικῶν. Διέφυγαν εὐτυχῶς στὸ ἐξωτερικὸ χωρὶς ἔτσι νὰ συναριθμηθοῦν στὴν ὁμάδα τῶν 35, ὅσοι ἀντιμετώπισαν ἀπὸ τὸν Μάρτιο τοῦ 1970 τὸ ἐναντίον τους κατηγορητήριο στὴ μεγάλη δίκη τῆς ὀργάνωσης ἐνώπιον τοῦ ἔκτακτου στρατοδικείου Ἀθηνῶν. Νιώσαμε τότε ὅτι ἡ ἐπιλογὴ σὲ ἀνύποπτο χρόνο νὰ ἀπαλείψουμε τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τοῦ ΔΣ ἀπὸ τὴν περίοπτη θέση τῆς δεύτερης σελίδας τοῦ ἐξωφύλλου τοῦ *Ἐρανιστῆ* μᾶς ἀπάλλασσε στὴ συγκεκριμένη στιγμὴ ἀπὸ τὸν κίνδυνο περιπετειῶν καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀποδείξουμε τὴ νομιμοφροσύνη τοῦ φορέα ποὺ ἐξέδιδε τὸ περιοδικό. Μπορεῖ τὸ ἀνακουφιστικὸ αἴσθημα νὰ μὴν ἐναρμονιζόταν μὲ τὰ ἰδανικὰ τῆς ἡρωικῆς πράξης τῶν ἀείμνηστων συναδέλφων μας, πήγαζε ὅμως ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ μὴν ἐγκαταλειφθεῖ τὸ σχέδιο γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ *Ἐρανιστῆ*, γνώμονα ὅλων τῶν τότε ἀποφάσεων καὶ ἐνεργειῶν μας.

Τὴν περίοδο ὡς τὸ 1974, χρονιὰ πτώσης τῆς δικτατορίας καὶ ἀποκατάστασης τῆς δημοκρατίας, εἴχαμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε καὶ διάφορα ἄλλα προβλήματα συνδεόμενα μὲ τὴν ἐπικαιρότητα. Εἰδικὰ τὸ 1971, ἔτος τῆς ἐπετείου τῶν 150 χρόνων ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, μᾶς κατεῖχε ὁ φόβος μήπως ἔδινε ἀφορμή, στὸ πλαίσιο τῶν πανηγυρικῶν ἐθνοπα-

τριωτικῶν ἐκδηλώσεων ποὺ προγραμμάτιζε τὸ καθεστώς, νὰ ἐπιβληθεῖ καὶ στοὺς ἐπιστημονικοὺς φορεῖς τῆς χώρας τὸ χρέος νὰ προβάλλουν τοὺς σχεδιασμούς του. Κατὰ εὐτυχὴ συγκυρία ἀποφεύχθηκε παρόμοιος κίνδυνος. Ἐμεῖς βέβαια, τὸ ἐκδοτικὸ ἐπιτελεῖο τοῦ *Ἐρανιστῆ*, δὲν παραλείπαμε νὰ τιμᾶμε τὴν ἐπέτειο μὲ σχετικὰ δημοσιεύματα στὶς σελίδες τοῦ 9ου τόμου (1971), διευρύνοντας τὴν ἀποστολή μας –καὶ ἐδῶ ἡ Λουκία θὰ ἔβαζε τὴ σφραγίδα της καθὼς ἡ Ἐπανάσταση τοῦ ’21 εἶχε ἑλκύσει ἀπὸ νωρὶς τὸ ἐπιστημονικό της ἐνδιαφέρον– μὲ τὴν καταγραφὴ καὶ παρουσίαση τῶν ἐπετειακῶν ἐκδηλώσεων (ἐκδόσεις βιβλίων καὶ λευκωμάτων, ἀφιερώματα περιοδικῶν, συνέδρια, ἐκθέσεις κλπ.) ποὺ διοργανώνονταν στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ ἀπὸ ἀκαδημαϊκὰ ἱδρύματα, ἐπιστημονικὲς ἑταιρεῖες καὶ σωματεῖα ὅσο καὶ μουσεῖα, ἀποσιωπώντας ὁτιδήποτε εἶχε νὰ κάνει μὲ τοὺς ἐπίσημους ἑορτασμοὺς τοῦ καθεστῶτος. Ἐκμεταλλευόμενοι μάλιστα μιὰ σχετικὴ ἀποσυμπίεση τῆς λογοκριτικῆς ἀσφυξίας δὲν διστάσαμε στὸ τεῦχος 53 τοῦ ἴδιου τόμου νὰ δημοσιεύσουμε τὸ προκλητικὸ ἄρθρο τοῦ Χρήστου Λούκου γιὰ τὴ δίωξη τῆς ἐφημερίδας *Ἀπόλλων* τοῦ Ἀναστ. Πολυζωίδη ἀπὸ τὴν ἀπολυταρχικὴ Διοίκηση τοῦ Καποδίστρια, ἄρθρο ποὺ δημιουργοῦσε συνειρμικὰ συσχετισμοὺς μὲ τὰ τεκταινόμενα τότε στὴ δημόσια σφαίρα.

Κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς Μεταπολίτευσης, τὸ 1974, τὸ ΔΣ τοῦ ΟΜΕΔ, ὕστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Προέδρου του Δημ. Γκίνη, ἀποφάσισε νὰ ἀφιερώσει τὸν 11ο τόμο τοῦ *Ἐρανιστῆ* στὸν ἱδρυτή του μὲ τὴ συμπλήρωση τῶν ἑβδομηκοστῶν γενεθλίων του. Ὁ τόμος, σὲ ἑνιαία αὐτοτελὴ μορφὴ καὶ ὄχι συγκροτημένος ἀπὸ διμηνιαῖα τεύχη, μὲ τὸν ἐνδεικτικὸ τίτλο *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμός. Ἀφιέρωμα στὸν Κ. Θ. Δημαρά*, ὁλοκληρώθηκε ἕξι χρόνια ἀργότερα καὶ παραδόθηκε σὲ εἰδικὴ τελετὴ στὸν τιμώμενο στοὺς φιλόξενους χώρους τοῦ ΚΝΕ ἀπὸ τὸν διάδοχο τοῦ Δημ. Γκίνη καθηγητὴ Βασ. Σφυρόερα. Μᾶς εἶχε στενοχωρήσει ἡ τόσο μεγάλη ἀργοπορία, ἀλλὰ μᾶς καθησύχαζε τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἀφιερωματικὸς τόμος κάλυπτε τρεῖς περίπου φορὲς σὲ ὄγκο καθένα ἀπὸ τοὺς προηγούμενους τόμους τοῦ περιοδικοῦ καθὼς καὶ τὸ ὅτι στὸ ἐνδιάμεσο διάστημα ὡς τὸ 1980 καταφέραμε νὰ θέσουμε σὲ κυκλοφορία τοὺς ἑπόμενους 12ο καὶ 13ο, τοὺς τελευταίους δηλαδὴ τόμους ποὺ συνέχιζαν τὴν παράδοση τῶν διμηνιαίων τευχῶν. Μολονότι τόσο ἡ Λουκία ὅσο καὶ ὁ γράφων εἴμασταν ἀφοσιωμένοι ὁ καθένας σὲ δύο βασικὰ ἔργα ὑποδομῆς στὸ πλαίσιο τῶν ἐκδοτικῶν προγραμμάτων τοῦ ΚΝΕ (*Philhellénisme... Répertoire bibliographique,* 1974, *Εὑρετήρια. Ἑρμὴς ὁ Λόγιος,* 1976), προσφέρα-

με ὅσα μπορούσαμε προκειμένου νὰ μὴν ὑστεροῦμε στὰ καθήκοντά μας ὡς μέλη τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὑπεύθυνοι ἔκδοσης τοῦ *Ἐρανιστῆ*, στὴ διαχείριση καὶ τὴ συγγραφικὴ παρουσία ἀπὸ τὴν πλευρά της, στὸ σκέλος τῆς τυπογραφικῆς ἐπιμέλειας ἀπὸ τὴ δική μου. Ἡ ἀνάληψη ἀπό τὸ 1980 τῆς θέσης τῆς διευθύνουσας στὸ ΚΝΕ καὶ οἱ πολλαπλὲς φροντίδες γιὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξη ἀλλὰ καὶ τὴ δημοσιοποίηση τοῦ ἐκεῖ ἐπιτελούμενου ἔργου (βλ. τὴν *Ἔκθεση Εἰκοσαετίας 1960-1980* τοῦ ΚΝΕ/ΕΙΕ, 1980), τὴν ἄφησαν μακριὰ ἀπὸ τὶς εὐθύνες τοῦ περιοδικοῦ, ὄχι ὅμως καὶ ἀπὸ τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ ΟΜΕΔ, ἀφοῦ ἀπὸ τότε καὶ ἐπὶ μία καὶ πάνω δεκαετία διετέλεσε Γ. Γραμματέας του. Ὁ τόμος 19 (1993) τοῦ *Ἐρανιστῆ*, ὁ ἀφιερωμένος στὴ μνήμη τοῦ Κ. Θ. Δημαρᾶ, μὲ Γ.Γ. πιὰ τοῦ Ὁμίλου καὶ ὑπεύθυνο τῆς ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ, σὲ μιὰ ἀνανεωτικὴ ἐπανεκκίνηση, τὸν Δημ. Ἀποστολόπουλο, τὴν βρῆκε ἁπλὸ μέλος τοῦ ΔΣ ποὺ ὑπέγραφε στὶς σελίδες τῶν «Χρονικῶν» ἕνα κείμενο γιὰ τὶς ἐκδηλώσεις ὅσες πραγματοποιήθηκαν στὸ ΕΙΕ πρὸς τιμὴν τοῦ συνιδρυτῆ του, σπουδαίου ἐπιστήμονα καὶ Δάσκαλου τῆς νεότερης γενιᾶς νεοελληνιστῶν. Ἔκτοτε, ἔξω ἀπὸ διοικητικὲς ἁρμοδιότητες, παρακολουθοῦσε διακριτικὰ ὅσα συνέβαιναν στὸν χῶρο τοῦ Ὁμίλου καὶ τῶν δραστηριοτήτων του (ἄλλωστε ἡ συστέγαση τῶν δύο φορέων ἐπέτρεπε παρόμοιο ἐνδιαφέρον) χωρὶς πάντως νὰ λείψει ἡ ὑπογραφή της ἀπὸ τὰ περιεχόμενα μεταγενέστερων ἀφιερωμάτων στὴ μνήμη ἐξεχόντων μελῶν καὶ στενῶν συνεργατῶν μας στὰ παλαιὰ ΔΣ καὶ τὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ, τοῦ Λέανδρου Βρανούση (τ. 21, 1997) καὶ τοῦ Ἄλκη Ἀγγέλου (τ. 23, 2001), ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ὕλη τοῦ τόμου 24 (2007), τελευταία ἐμφάνισή της στὰ τυπογραφικὰ φύλλα τοῦ *Ἐρανιστῆ*, μὲ κείμενα καὶ στὶς τρεῖς περιπτώσεις ποὺ προήγαγαν ἐπιμέρους πτυχὲς τοῦ φαινομένου τοῦ νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ. Ὁπωσδήποτε, παρόλο ποὺ ἡ ἴδια, ὅταν τῆς δόθηκε ἡ εὐκαιρία, δὲν θέλησε νὰ μιλήσει γιὰ τὴ μακρὰ θητεία της στὴν ὑπηρεσία τοῦ ΟΜΕΔ καὶ τοῦ περιοδικοῦ του (βλ. *Λόγος γυναικῶν*. Πρακτικὰ Διεθνοῦς Συνεδρίου, Κομοτηνὴ 26-28 Μαΐου 2006, ΕΛΙΑ, Ἀθήνα 2008, σ. 25-32), ἐμεῖς ποὺ γνωρίζουμε ἀπὸ πρῶτο χέρι τὴ σημαντικὴ προσφορά της, μιὰ καὶ ὑπήρξαμε συν-εργάτες καὶ συν-οδοιπόροι γιὰ ἕνα πολὺ μεγάλο διάστημα τοῦ βίου μας, θεωρήσαμε ἐπιβεβλημένο χρέος νὰ ἀναπληρώσουμε στὸν τιμητικὸ τόμο τοῦ *Ἐρανιστῆ* τὸ κενὸ ποὺ ἄφησε στὸν ἀπολογισμὸ τῆς ἐπιστημονικῆς της διαδρομῆς, ἔστω καὶ ἂν στὶς γραμμὲς αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ κειμένου ἡ ἀνάδειξη τῆς προσωπικῆς της συμβολῆς δὲν βρίσκεται στὶς ἀφηγηματικὲς λεπτομέρειες ὅσο στὴν περιγραφὴ τῆς συλ-

λογικῆς προσπάθειας στὴν ὁποία ἐκείνη μετεῖχε ἐνεργὰ ὑπηρετώντας την μὲ ἀφοσίωση καὶ συνέπεια, ἕως ὅτου ὁλόκληρη τὴν ἐνεργητικότητά της νὰ τὴν ἀπορροφήσουν οἱ μεγαλύτερες εὐθύνες ποὺ τὴν ἀνέμεναν μετὰ τὴν ἀνέλιξή της στὴν κορυφὴ τῆς διευθυντικῆς πυραμίδας τοῦ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν.

ΕΜΜ. Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ